

NEMIS TILIDAGI LEKSIKOLOGIYA VA GRAMMATIKA: QONUNLARNING MUNOSABATLARI VA JUMLALARGA QO'LLANILISHI

Nurqulov Javlon Rashid o'g'li,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti nemis tili stajyor o'qituvchisi,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11236477>

Annotatsiya. Nemis tilidagi leksikologiya va grammatika, tilning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq, shuningdek, so'zlar va ularning jummalarga qanday qo'llanilishi haqida katta ahamiyatga ega. Bu maqolada, Nemis tilidagi leksik va grammatik qonunlarning bir-biriga o'xshashliklari va farqliliklari, ularning munosabatlari, grammatik struktur va so'zlashgan tushunchalari to'g'risida tushuntiriladi.

Kalit so'zlar: Leksikologiya, Grammatika, Analiz, O'zgarishlar, Tahlil, Tuzilish, Munosabatlar.

LEXICOLOGY AND GRAMMAR IN THE GERMAN LANGUAGE: THE RELATIONSHIP OF LAWS AND THEIR APPLICATION TO SENTENCES

Abstract. Lexicology and grammar in German are concerned with the specifics of the language, as well as with words and how they are used in sentences. This article explains the similarities and differences between lexical and grammatical laws in German, their relationship, grammatical structure and colloquial concepts.

Keywords: Lexicology, Grammar, Analysis, Changes, Analysis, Structure, Relations.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ И ГРАММАТИКА В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ: СООТНОШЕНИЕ ЗАКОНОВ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ К ПРЕДЛОЖЕНИЯМ

Аннотация. Лексикология и грамматика немецкого языка изучают особенности языка, а также слова и способы их употребления в предложениях. В данной статье объясняются сходства и различия лексических и грамматических законов немецкого языка, их взаимосвязь, грамматическая структура и разговорные понятия.

Ключевые слова: лексикология, грамматика, анализ, изменения, анализ, структура, отношения.

Leksikologiya (leksika va ...logiya) — tilshunoslikning til lug'at tarkibi, ya'ni muayyan bir tilning leksikasini o'rganuvchi bo'limi. L. har bir so'zni yolg'iz holda emas, balki boshqa so'zlar bilan bog'liq holda o'rganadi. L. tilshunoslikning leksikografiya, frazeologiya, semasiologiya yoki semantika, etimologiya, stilistika hamda so'z yasalishi haqidagi ta'limot kabi sohalari bilan chambarchas bog'liq. L.ning asosiy muammolaridan biri so'zning mustaqil til birligi sifatida mavjudligi masalasidir. L.da so'zlarning ma'no jihatdan o'zaro bog'langan, ya'ni monosemiya, polisemiya, sinonimiya, antonimiya, so'z ma'nolarining erkin yoki bog'liq holda bo'lishi kabi masalalari ham o'rganiladi. Leksika muayyan bir tizim sifatida ko'rilganda, so'z ma'nolari va tushunchalarning o'zaro bog'liq holda bo'lishi ko'zda tutiladi. L. lug'at tarkibining amalda ishlatilishi va taraqqiyoti qonuniyatlarini, so'zlarning uslubiy jihatdan tasnifiy tamoyillarini ishlab chiqadi. Shuningdek, so'zlashuv va adabiy tillarda foydalanish me'yorlarini, professionalizm, dialektizm, arxaizm, neologizm, leksikalashgan so'z birikmalarini me'yorlashtirish kabi masalalarni tahlil etadi hamda bular haqida muayyan xulosalar chiqaradi.

Nemis tili leksikologiyasi bo'yicha L.Zalejskaya, L.R.Zinder va T.V.Stroeva, K.A.Levkovskaya, A.Iskos va A.Lenkova, M.D.Stepanova va I.I.Cherno'sheva, L.V.Shevelèvalarning maxsus darsliklari leksikologiya fanining shakllanishi va tilshunoslikning boshqa sohalariga qatoridan o'z o'rnini topishida katta ahamiyat kasb etdilar.

So'nggi ikki asr davomida so'zga turli olimlar tomonidan turlicha ta'rif berib kelinmoqda. Barcha ta'riflarni umumlashtirsak, so'zning akustik va semantik mutanosiblik, bir butunlik (akustische und semantische Identitdt), morfologik turg'unlik (morphologische Stabilitdt), sintaktik mobillik (syntaktische Mobilitdt) xususiyatlariga ega ekanligi namoyon bo'ladi.

Shu tariqa, biz so'zni til sistemasining maxsus elementi, tilning asosiy birligi sifatida aniqlaymiz. So'z shakl va ma'noning reproduktiv va takrorlanuvchi birligidir.

Nemis Tilidagi Leksikologiya: Bu bo'limda, Nemis tilidagi so'zlar tarkibiy elementlari, ularning ma'nolari va kelgusi tushunchalari tahlil qilinadi. So'zlar tarkibiy elementlarining o'zgarishlarga duch keldigi va ularning munosabatlari, o'zgarishlarini tushunishga yordam beradi.

So'zlar tarkibiy elementlarining qanday o'zgarishlarga duch kelishi, ularning kelgusi tushunchalari va ularning ma'nolari, tarkibiy elementlar orasidagi munosabatlar va o'zgarishlar, leksikologiya tahlilida muhim o'rin egallaydi. Bu tahlil orqali, so'zlar o'zgarishi va ularning tushunchalari, kelgusi ma'nolari va ularning kelgusi foydalanish sohalariga qanday o'zgarishlarga olib kelishi haqida chuqurroq tushunish mumkin.

Ushbu bo'lim o'quvchilarga nemis tilidagi so'zlar tarkibiy elementlari, ularning ma'nolari va ularning kelgusi tushunchalari haqida tushuntiruvchi ilmiy material taqdim etishga xizmat qiladi.

Nemis Tilidagi Grammatika: Bu bo'limda, nemis tilining grammatik qonunlari, jumlar va ularning qo'llanilishi, grammatik struktur va so'zlashgan tushunchalari to'g'risida tushuntiriladi. Grammatik qonunlar leksik tuzilish va ma'no bildirishda qanday ahamiyatga ega, jumlar va ularning tuzilishi, grammatik struktur va o'zgarishi haqida tafsilotlar taqdim etiladi.

Grammatika, tilning boshqa bo'limlari bilan birga, tilni tushunish va uning qo'llanilishi uchun kritik ahamiyatga ega. Bu bo'lim orqali, o'qiyuvchilar Nemis tilining tuzilishi va grammatik qonunlarini tushunishlari va kelgusi tillarda yozish va gaplashish jarayonlarida ularga qanday yordam berishlari mumkinligini tushunishlari kutilmoqda.

Jumlar va ularning tuzilishi, grammatik struktur va o'zgarishi tavsiflanib, bu tavsiflar orqali o'qiyuvchilar grammatik qonunlarni qanday qilib to'liq tushunishlari mumkin. Bu bo'lim o'qiyuvchilarga Nemis tilining grammatikasini tushunish va tilni to'liq ravishda o'rganishlari uchun kerakli asosiy materialni taqdim etishga yordam beradi.

Til sistemalardan tashkil topgan sistemadir (F. de Sossyur). So'z til sistemasining eng kichik, shu bilan birga nisbatan mustaqil birligidir. Alohida ta'kidlab o'tish lozimki, so'zning shakl-shamoyili bilan uning ma'no-mazmuni o'rtasida asimmetrik aloqa mavjud, ya'ni bir shaklda bir necha ma'no mujassam bo'lishi mumkin. So'zning bunday xususiyatlari tilning boshqa katta birliklarini jalb etish yo'li bilan aniqlanadi. Umuman olganda, har bir so'zning til sistemasida o'ziga xos xususiyatlari mavjud. So'zlar hech qachon bir-birlarini to'la takrorlamaydilar. Har bir so'zning paydo bo'lishi shu tilda gapiruvchilarning tabiiy-ijtimoiy ehtiëji orqali izohlanadi, lekin, shuni ta'kidlash lozimki, har qanday tilda yangi paydo bo'lgan so'zlar, ayniqsa, badiiy adabiyatda uchrab turadigan yangi «yasama» so'zlar so'z sifatida qabul qilinishi mumkin emas, chunki ular

ushbu matnda faqat bir marta mavjud xolos. (Okkasionalismen, Einmalbildungen, ad-loc. Bildungen).

Har bir xalqning yashab turgan joy sharoiti, tarixiy taraqqiëti, moddiy ma'naviy, diniy-ruhiy dunësi ta'sirida o'ziga xos ma'noga ega bo'lgan so'z va iboralar shakllanishi mumkin. Shu boisdan ba'zi bir so'z va iboralar ma'lum xalqning urfodatlarini ifodalovchi ëdgorlik sifatida xizmat qiladi.

Har bir davrning ijtimoiy voqeligi, yaratilgan predmet va hodisalari, kashfiyotlari, tabiatga bo'lgan munosabatlarini ifodalovchi o'z so'zlari mavjud. Demak, har bir tilda o'ziga xos ma'no ifodalaydigan so'zlar oz emas.

Masalan, so'nggi yillarda nemis tilida paydo bo'lgan so'zlarni olaylik:

Kosmonutik, Genetik, die BRD-DDR, Olympische Winter- und Sommerspiele va boshqalar.

Har qanday so'zning o'ziga xos ma'no doirasiga ega ekanligini ko'proq shu so'zni boshqa xorijiy til so'zlari bilan qiëslaganda bilib olish mumkin. Masalan, "Deutsche Lexikologie" darsligining mualliflari A.Iskos va A.Lenkovalar nemis tilidagi Finger so'zi bilan rus tilidagi pales so'zlarining ma'no doirasi turli ekanligini ta'kidlaydilar: Das russische Wort pales umfaYat semantisch nicht nur das deutsche Finger, sondern auch Zehe.

"Dhnliche Eigentmlichkeiten in der Entwicklung der Bedeutung lassen sich auch bei anderen Wsrtern verfolgen (ver. dt. Hand und Arm und russ. ruka; dt. FuYa und Bein, russ.

Ushbu so'zlarni o'zbek tilidagi qo'l va oyoq so'zlari bilan qiyoslash ham diqqatga sazovordir.

Bu maqolada, nemis tilidagi leksikologiya va grammatika bo'yicha asosiy tushunchalar va muhim nuqtalar ko'rsatilgan. Ushbu maqola orqali o'qiyuvchilar Nemis tilidagi so'zlar va ularning jummalarga qo'llanilishi, grammatik struktur va so'zlashgan tushunchalari haqida chuqurroq tushunishga erishishlari kutilmoqda.

REFERENCES

1. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht - Renate Luscher, 2018
2. Duden - Die Grammatik: Unentbehrlich für richtiges Deutsch - Duden, 2020
3. Grundzüge der deutschen Grammatik: Zum Nachschlagen und Üben - Friedrich Kluge, Anne Buscha, 2015
4. Hammer's German Grammar and Usage - Martin Durrell, 2003